

Pr. prof. dr. IOAN C. TEȘU

EDUCAȚIA
de la tradițional
la digital

Reflecții morale

editura
Σοφία

București

CUVÂNT ÎNAINTE

Iubite cititorule,

Copiii reprezintă speranța la nemurire a unui neam și a părinților care le-au dat viață, nădejdea că vor trăi în sufletul acestora, atât timp cât amintirea faptelor bune săvârșite în timpul vieții va fi vie în conștiința urmașilor. Una dintre faptele cele mai înalte pe care le pot face părinții pentru copii, dincolo de vegherea la creșterea lor fizică, este educarea acestora în spiritul valorilor morale.

Din astfel de considerente, Sfinții Părinți ne-au lăsat cuvinte dintre cele mai frumoase și profunde, referitoare la valoarea actului de educare. Acesta este o adevărată artă și are valoare soteriologică, în sensul că, în funcție de educația oferită copiilor lor, părinții primesc răsplată din partea lui Dumnezeu, atunci când ea are efecte morale pozitive, sau osândă, când aceasta nu a fost făcută responsabil și în duhul valorilor duhovnicești înalte. Sfântul Porfirie Kavsocalivitul are profundă dreptate când spune că acei părinți care nu le-au oferit copiilor lor educația potrivită sunt niște „ratați”, că au „eșuat” nu doar în educarea copiilor lor, ci la modul general.

Sfântul Ioan Gură de Aur consideră că actul instruirii copiilor are valoare soteriologică, prin grija arătată față

de aceasta, ei având șansa iertării păcatelor și dobândirii mântuirii. În același duh și cu același farmec duhovnicesc, Sfântul Paisie Aghioritul considera că atunci când oferă o educație „bună”, părinții și educatorii, dacă nu au păcate, se sfințesc, iar, dacă în viața lor există nedeplinătăți, proporțional cu dragostea și responsabilitatea arătate, li se iartă din acestea.

De-a lungul vremurilor, stilurile de educație au suferit numeroase transformări, înclinând tot mai mult spre oferirea unor cunoștințe din ce în ce mai bogate din punct de vedere teoretic, dar cu o finalitate morală și duhovnicească diminuată. Din crearea unor caractere puternice și înalte, ea s-a orientat spre oferirea de informații cât mai variate, într-un mod cât mai performant.

În ultimii doi ani, pandemia de Covid-19 a constituit o provocare nu doar pentru sistemele de sănătate, ci și pentru cele de educație. Formatul fizic, „față către față”, în care educatorul comunica direct cu învățăcelul, a fost înlocuit cu o comunicare *online*, mediată de ecrane. Efectele acestor realități, forțate de evenimente obiective, vor fi observate în timp.

Cu sau fără pandemie, tehnologia digitală a pătruns și continuă să se insereze tot mai mult în viața noastră. Specialiștii consideră că vom ajunge, în curând, să nu mai putem face prea clar deosebirea dintre *online* și *offline*, că vom fi înconjurați tot mai mult de inteligența artificială, în forme tot mai variate, prin intruziunea acesteia în spațiul nostru, inclusiv cel privat, și prin imersiunea noastră entuziastă în ea. Există, însă, și specialiști care avertizează asupra riscurilor pe care le presupune „digitalizarea” activităților, forma lor extremă constituindu-le „ciber-

adicțiile”. Iar copiii și adolescenții par a fi categoriile cele mai vulnerabile. Neavând suficient discernământ și în lipsa unei educații parentale și digitale, aceștia pot deveni robi sau sclavi ai tehnologiei reci, dar cu o capacitate de seducție și adicție deosebită.

Prezentul volum nu are pretenții de exhaustivitate și nici de maximă originalitate. El adună mai multe materiale pe care le-am publicat pe parcursul ultimilor ani, în încercarea de a răspunde unor întrebări și provocări actuale, punând în valoare parte din bogăția și actualitatea învățăturilor Sfinților Părinți, care s-au aplecat asupra problemei educației, învățături confirmate tot mai convingător de diversele ramuri ale științelor contemporane.

În paginile lui, sunt evidențiate învățături fundamentale ale pedagogilor creștini, unii dintre ei Sfinți Părinți ai Bisericii noastre, din vechime și din contemporaneitate, arătând importanța și rolul părinților, iar apoi ale educatorilor, învățătorilor și profesorilor, în creșterea și formarea copiilor, a elevilor. Cei iubitori de sens înalt și profund în viață și responsabili față de instruirea intelectuală și devenirea morală a copiilor cu care Dumnezeu le-a binecuvântat viața pot găsi în cuvintele duhovnicești ale acestora sfaturi clare și îndemnuri practice, care să le ușureze deosebita lor lucrare și să îi dea un sens spiritual.

În a doua parte a lucrării, am inserat câteva reflecții morale asupra prezenței, rolului și relației cu tehnologia digitală, cu referire la actul educației. Ideea fundamentală, specifică Spiritualității Ortodoxe, este aceea că orice lucru e bun dacă este folosit cu discernământ și spre o finalitate duhovnicească înaltă. Astfel, credința creștină nu este tehnofobă, în sensul că ar condamna tehnologia și di-

versele ei forme. Răul nu stă în materie, ci în uzul greșit pe care îl putem da acesteia. Lumea nu este rea, dar, în funcție de atitudinea noastră față de lucrurile ce o alcătuiesc, ea poate deveni cale spre Rai sau drum spre iad. La fel, trupul nu este rău în sine, deși poartă „rănile păcatului”, prin el putându-se lucra patimi dintre cele mai grele. El este, potrivit Sfântului Apostol Pavel, „templu al Duhului Sfânt” (*I Corinteni* 6, 19), având vocația îndumnezeirii, împreună cu sufletul care îl străbate.

În mod similar, atunci când este folosită în baza unor reguli sau a unei conduite echilibrate, în scopuri și cu o finalitate instructivă și morală înaltă, tehnologia reprezintă un beneficiu. În astfel de circumstanțe, ea ușurează, înfrumusețează și înnobilează viața. Dimpotrivă, în lipsa unei conduite adecvate, ea are un potențial adictiv, căruia un suflet încă nedeplin maturizat îi poate rezista cu greu.

Paginile ce urmează sesizează unele dintre riscurile acesteia, în lipsa discernământului moral, cu speranța identificării lor și a dobândirii unui comportament digital optim, care să susțină și să întărească actul educării, oferindu-i valoare formativă și finalitate morală.

Îmi exprim un gând de înaltă prețuire și sinceră recunoștință față de Editura Sophia și față de ostenitorii ei. De înaltă prețuire, pentru că, pe parcursul anilor, au dăruit cititorilor lucrări de o aleasă ținută științifică și de o reală valoare duhovnicească. Acestea, alături de lumina cunoașterii, aduc sens bogat și pace în suflete. Le datorez, deopotrivă, recunoștință sinceră pentru cinstea de a fi acceptat publicarea acestui volum, între atât de numeroasele și valoroasele lucrări publicate până în prezent.

Nădăjduiesc, în același timp, ca, în paginile lui, toți cei care își vor asuma osteneala și răbdarea lecturii să afle ade-

văruri științifice actuale și îndemnuri morale folositoare de suflet, cu privire la principiile unei educații întru virtute și spre mântuire. Și, astfel, copii, părinți și educatori să își împlinescă vocația și să descopere bucuria faptei bune, săvârșite spre slava lui Dumnezeu, spre împlinire sufletească în această lume și viață și spre mântuirea sufletului în Împărăția ce va să vină.

Autorul

PARTEA ÎNTÂI

EDUCAȚIA – DE LA
TRADIȚIONAL...

EDUCAȚIA COPILOR PREMERGE NAȘTERII LOR¹

La întrebarea „Când trebuie să înceapă educația copiilor?”, teologia ortodoxă răspunde că încă de la conceperea lor, din perioada intrauterină. Ba chiar am putea spune că și mai devreme, de la „împrietenirea” viitorilor lor părinți, pentru că, încă din acele momente, aceștia își propun, în calitate de potențiali soți, idealurile, aspirațiile, așteptările, dorințele și speranțele lor, cea mai mare parte legate de viitoarea familie pe care ar putea-o întemeia.

Nimic nu este mai frumos și mai înălțător pentru părinți decât calitatea de a aduce pe lume noi făpturi, copiii lor. Prin aceasta, ei devin împreună-lucrători cu Tatăl cerească, Care pe toate le-a adus de la neființă la ființă, din iubire infinită spre ființare și fericire veșnică. Însă, în mod deosebit, de această calitate se bucură viitoarea mamă. Femeia însărcinată se află într-o perioadă binecuvântată și de grație din viața sa. Perioada sarcinii, dincolo de greutatea și de dificultățile ei, este, pentru aceasta, una privilegiată, un timp optim pentru adâncă meditație asupra sensului propriei sale vieți, sens ce nu poate fi gândit în afara familiei și în absența darului nașterii de prunci.

¹ Articol publicat în ziarul *Lumina*, ediția din 11 decembrie 2016.

Este, totodată, un timp potrivit în care să reflecteze asupra trecutului, dar mai ales asupra viitorului, a realizărilor de până la acel moment și, în mod deosebit, asupra împlinirilor viitoare, inaugurate prin însuși actul nașterii copilului. Un timp al dialogului interior, cu sine, dar și cu ceilalți membri ai familiei, și mai ales cu soțul ei și tatăl copiilor lor, privind atmosfera din căminul lor și, în special, asupra principiilor creșterii și educării viitorului copil.

Din aceste motive și înțelegând situația specială în care se află viitoarea mamă, întreaga familie, ba chiar și celelalte persoane cu care ea interacționează, au responsabilitatea de a o înconjura cu afecțiune, creându-i un climat de armonie și înțelegere, pentru ca aceasta să se „odihnească” sufletește și să se pregătească în așteptarea copilului.

Orice neliniște trebuie înlăturată din sufletul acesteia prin rugăciune. „Dacă mama care poartă în pânțe se supără și se mâhnește”, spunea Sfântul Paisie Aghioritul, „atunci și fătul se tulbură în ea. Iar, dacă mama se roagă și trăiește duhovnicește, copilășul din pânțele ei se sfințește. De aceea, femeia, atunci când este însărcinată, trebuie să rostească Rugăciunea lui Iisus, să citească puțin din Evanghelie, să psalmodieze, să nu-și pricinuiască neliniști, dar și ceilalți să caute să nu o mâhnească. Făcând astfel, copilul se va naște sfințit, iar părinții nu vor avea probleme cu el nici când este mic, nici când va crește mare.”¹ Responsabilitatea mamei, spunea Sfântul Paisie, este de a crește copiii nu doar în prezent, ci pentru viitor.

¹ Cuviosul PAISIE AGHIORITUL, *Cuvinte duhovnicești. IV. Viața de familie*, trad. Ieroschim, Ștefan Nuțescu, Schitul Lacu – Sfântul Munte Athos, Ed. Evangelismos, București, 2003, p. 89.

Stilul de viață al mamei influențează determinant caracterul copilului

În timpul sarcinii, viitoarea mamă trebuie să-și schimbe întregul stil de viață, pentru a da naștere unui copil sănătos, care să aducă mai târziu bucurie și mângâiere familiei sale. Recomandările Sfântului Paisie vizează cum-pătarea generală și inițierea unui program de rugăciune stăruitoare, pentru sănătatea mamei și a viitorului copil. El recomanda încetarea sau reducerea cât se poate de mult a împreunării dintre soți în perioada gravidității femeii, sau „cel puțin din luna a opta”, considerând că prin neînfrânarea părinților se transmite viitorului copil o predispoziție spre senzualitate și spre patimile trupești. Pe lângă pericolul de avort, arăta el, „embrionul participă și el de nevoie la plăcerea pe care o simte mama lui și astfel, încă din pântec, dobândește patima. Există prunci care sug și care se aprind trupește, în timp ce există și tineri de 18-20 de ani care au nepățimire și nu sunt războiți de trupul lor. Cui se datorează această diferență? Stării duhovnicești a părinților. Este moștenirea duhovnicească”¹. Cu mult umor, Sfântul Paisie le ironiza pe mamele fumătoare, spunând că acestea aduc pe lume „heringi afumați”.

Principala preocupare a femeii însărcinate este aceea de a se pregăti pentru aducerea pe lume a viitorului copil, iar apoi pentru creșterea și educarea lui. De aceea, ea trebuie să-și alcătuiască un program de viață creștină, în centrul căruia să se afle rugăciunea. Dacă părinții vor respecta un astfel de program de viețuire duhovnicească înaltă și se

¹ Atanasie RAKOVALIS, *Părintele Paisie mi-a spus...*, trad. Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Schitul Lacu – Sfântul Munte Athos, Ed. Evanghelistos, București, 2006, p. 27.

vor ruga, copilul se va naște sfințit, aducând multă bucurie familiei, neamului și Bisericii.

După nașterea copilului, viața întregii familii se schimbă, aceasta fiind chemată să arate dragoste și grijă, preocupare și responsabilitate față de educarea noului vâltar.

Importanța alăptării la sân

În privința alăptării copilului, atunci când a fost întrebat de o tânără mamă cât timp să hrănească la sân copilul, Sfântul Paisie i-a răspuns că, în vremea copilăriei sale, femeile alăptau copiii până aceștia ajungeau la vârsta de cinci-șase ani. Dar acum să îi alăpteze măcar un an-doi, pentru că „laptele mamei dă sănătate copiilor ei. Prin alăptare, copiii nu sug numai lapte, ci și dragoste, afecțiune, mângâiere, siguranță, dobândind astfel un caracter puternic. Dar și pe mamă o ajută alăptarea. Atunci când mamele nu-și alăptează copiii, apar anomalii în organismul lor, care pot duce chiar și la extirparea sânului”¹. Sfântul Paisie Aghioritul considera că „mama care se lenevește și nu-și alăptează copilul transmite această lenevire și copilului ei”² și că acei copii care se hrănesc cu lapte de vacă, din cutii, nu cu laptele matern, când ajung mari, caută mângâiere în sticla de la tavernă, pentru că atunci când au fost mici, în locul afecțiunii și căldurii materne, au primit patimile părinților.

Un sfat foarte practic a dat Sfântul Cuvios Paisie cu privire la activitatea și mai ales serviciul tinerei mame. Este cunoscut faptul că, în virtutea unor campanii care au avut ca scop emanciparea femeii, astăzi, cele mai multe

¹ Cuviosul PAISIE AGHIORITUL, *op. cit.*, p. 90.

² *Ibidem.*

soții și mame sunt angajate, prestând, uneori, profesii incompatibile cu firea lor delicată. Multe dintre „femeile de succes” sunt chiar mai ocupate decât soții lor, au un venit mai mare și, ceea ce s-a constatat în ultimii ani, pe fondul creșterii independenței lor sociale și economice, cele mai multe cereri de divorț sunt introduse de astfel de femei, care doresc să-și trăiască viața din plin, să se bucure de plăcerile ei, adeseori alături de alte persoane decât tatăl sau chiar „tații” copiilor lor.

Însă tot mai multe dintre femeile și mamele de astăzi constată prețul mare al acestei emancipări, și anume trădarea căminului conjugal și negarea propriei lor vocații – de soții, dar mai ales de mame. Timpul petrecut la serviciu este smuls din timpul care, altădată, era consacrat, aproape exclusiv, familiei. Or, este cunoscut faptul că, spre deosebire de bărbat, care se poate împlini în viață prin muncă, în afara sau în absența familiei, femeia nu se simte niciodată cu adevărat realizată sufletește decât în sânul căminului, alături de soțul său și, mai ales, prin copiii ei.

Serviciul mamei, considera Sfântul Paisie Aghioritul, este cerut de creșterea dorințelor familiei de astăzi, într-o spirală fără de sfârșit a așteptărilor și într-o comparație socială permanentă cu alții, din dorința de a-i depăși. Și în acest caz, el recomanda simplificarea vieții, stabilirea unor obiective raționale și rezonabile, decența în cele materiale și cultivarea valorilor duhovnicești, între care prioritatea fundamentală o are educația frumoasă a copiilor, pentru viață și spre dobândirea mântuirii.

Educația copiilor

Recomandând ca tatăl să lucreze, iar mama să stea acasă și să se ocupe de educația copiilor, Sfântul Paisie arăta, cu deosebit discernământ, că „dacă va lucra numai tatăl și se vor limita doar la strictul necesar, atunci nu va exista nici o problemă. Când însă vor lucra amândoi, pentru că, chipurile, nu le ajung banii, atunci familia se va risipi și-și va pierde adevăratul ei sens. Și atunci copiii ce să mai facă? Dacă ar trăi mai simplu, ar fi și mamele mai odihnite și s-ar bucura și copiii. (...) De aceea, le spun mamelor să-și simplifice viața, pentru a se putea ocupa mai mult de copii, care au atâta nevoie de ele. Altceva este să aibă și o altă preocupare în casă și să se îndeletnicească cu ea atunci când le obosesc copiii. Când mama stă acasă, îi poate supraveghea pe copii, rânduiește cum trebuie lucrurile și astfel se evită multe necazuri”¹.

Educația copiilor este o responsabilitate deosebit de înaltă a părinților, ce vizează însăși mântuirea generală. Din acest motiv, toate celelalte datorii de familie trebuie subordonate acesteia. Nu este destul ca mama să fie casnică. Dimpotrivă, chiar și stând acasă, ea trebuie să acorde prioritate fundamentală educației copiilor, și nu treburilor gospodărești. Ea „are răspunderea cea mai mare pentru educația copiilor”² și, de aceea, „este bine ca mama să se ocupe de educația copiilor decât să se preocupe în mod exagerat de menajul casei, de lucrurile neînsuflețite. Să le vorbească despre Hristos, să le citească *Viețile Sfinților* și odată cu aceasta să se ocupe și de curățirea sufletului ei, pentru a străluci duhovnicește. Viața duhovnicească a

¹ *Ibidem*, p. 91.

² *Ibidem*, p. 99.

mamei va ajuta fără zgomot și sufletele copiilor ei. Astfel, și copiii ei vor trăi bucuroși, dar și ea va fi fericită, deoarece Îl are pe Hristos înlăuntrul său. Dacă mama nu are timp să rostească nici măcar un «Sfinte Dumnezeule...», atunci cum se vor sfinți copiii ei?»¹

¹ *Ibidem.*